

Marija Ristivojević

*Institut za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu
mristivo@f.bg.ac.rs*

(Re)definisanje tradicije na primeru *world music* fenomena*

Apstrakt: U radu se problematizuje razumevanje pojma tradicije u kontekstu *world music* fenomena. Na tržištu plasiran kao hibridni muzički žanr, *world music* iz perspektive antropološke teorije predstavlja kompleksan kulturni fenomen, rezultat prožimanja globalnih i lokalnih uticaja koji se reflektuju ne samo u pogledu stvaranja specifičnog zvuka, već i kroz različite percepcije same muzike (publika, muzičari, producenti, kreatori kulturnih politika itd.). Analizom srpske *world music* scene na primeru rada *World Music asocijacije Srbije*, kao i održavanja domaćeg *Serbia World Music festivala* u Takovu, nastojim da utvrdim na koji način je koncept muzike sveta percipiran u lokalnim narativima, da li se doživljava kao vid muzičke tradicije, te šta se u tom smislu označava i reprezentuje kao tradicija.

Ključne reči: tradicija, globalizacija, redefinisavanje, *world music*, *World Music asocijacija Srbije*, *Serbia World Music festival u Takovu*

Uvod

Razmatranje globalizacijskih procesa usko je povezano sa temama poput kulturne homogenizacije i heterogenizacije, problematizovanja poimanja i upotrebe koncepta relativnosti, redefinicije pojmova poput kulture, identiteta, tradicije. Sve izraženije zbližavanje ljudi sa različitim geografskih i kulturnih meridijana, sve veća dostupnost informacija uz pomoć neprestanih tehnoloških inovacija, uslovalo je i promenu u razumevanju prostora i vremena. Pojedini autori smatraju da je globalizacija dovela do svojevrsne *deteritorijalizacije kulture*, odnosno do shvatanja prema kojem se kulturni procesi odvijaju u

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja u okviru projekta br. 177018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS, a prezentovan je na međunarodnom naučnom skupu frankofone mreže EUROETHNO (Evropske mreže Saveta Evrope za naučnu i tehničku saradnju u oblasti evropske etnologije i istoriografije) pod nazivom *Tradicije u Evropi: modifikovanje, izumevanje i instrumentalizacija tradicije* održanom od 6-9. 9. 2013. godine u Muzeju Staro selo u Sirogojnu.

prostoru koji nadilazi granice fizičkog mesta (Xavier Inda, Rosaldo 2002, 10). Takva vrsta procesa problematizuje odnos na relaciji kultura – mesto, budući da granica kao koncept počiva na ideji čvrste povezanosti ovih "ustaljenih" kategorija koje se međusobno definišu. Upravo iz tog razloga niču brojne reakcije protiv globalnih trendova kojima se "narušava tradicija", "gubi tradicija", što dalje vodi u kulturnu uniformnost i homogenost. Iz antropološke perspektive, globalizacija se može posmatrati kao kontinuirano kulturno preplitanje, mešanje, međukulturna razmena i interakcija koje ne mora nužno voditi kulturnoj homogenizaciji (v. Xavier Inda, Rosaldo 2002, 2; Apaduraj 2011, 27). Takve perspektive se zasnivaju na razumevanju kulture, identiteta i tradicije kao dinamičnih, višeznačnih koncepata pre negoli nepromenljivih kategorija. Jedan od fenomena koji može poslužiti kao dobar primer značenjskoj fluidnosti navedenih koncepata jeste i *world music* – hibridni muzički fenomen koji se ujedno oslanja na ideju tradicije i upotrebu tradicijskih elemenata, kao i na međukulturna ukrštanja, usvajanje i primenu novih tehnologija u sviranju, snimanju muzike, te njenoj finalnoj produkciji. Samim tim, *world music* je istovremeno usko povezan s određenim kulturnim kontekstom u okviru kojeg nastaje, ali i sa globalnim svetom u okviru koga se širi i konzumira, te se o tom fenomenu može razmišljati kao o istovremeno tradicionalnoj i modernoj muzici u zavisnosti od perspektive iz koje se posmatra.

Prethodne godine obeleženo je tri decenije postojanja muzike sveta u Srbiji i tom prilikom je objavljena specijalna publikacija pod nazivom *World music u Srbiji. Prvih 30 godina (1982-2012)* u izdanju World music asocijacije Srbije. Premda se začeci ovog fenomena na domaćem terenu mogu datirati decenijama unazad¹, sam termin je zaživeo tek sredinom devedesetih godina, što neki autori tumače kao period povećanog interesovanja za *world music* u Srbiji usled specifičnog razvoja *world music* scene u svetu, ali i lokalnih društvenih, kulturnih i političkih prilika (npr. Golemović 2006, 237). Godine 2007. osnovana je *World music asocijacija Srbije*, a 2009. godine pokrenut i *Serbia World Music Festival* što svedoči o postojanju potrebe za institucionalizacijom i utvrđivanjem same scene, izvođača, manifestacija što predstavlja osnovne preuslove za opstanak i razvoj ovog muzičkog pravca. Analizom rada *World Music asocijacije Srbije*, kao i organizacije domaćeg *World Music festivala* u Takovu, nastojim da utvrdim na koji način je koncept muzike sveta percipiran u lokalnim narativima, šta on predstavlja za same organizatore i ljude koji se bave muzikom sveta u Srbiji, na koji način definišu sam fenomen (da li kao tradicionalan, moderan oblik ili, pak, nešto između), te naposljetku, šta se u tom smislu označava i reprezentuje kao tradicija čime se analizira i samo razumevanje ovog koncepta.

¹ Za začetak *world music* scene u Srbiji pojedinci uzimaju 1982. godinu kada je objavljen album grupe *Balkan Impressions*, ali i formirani sastavi *Ritual Nova* i *Paganke* (v. Đorđević 2012, 8).

World music kao nova tradicija

Svako objašnjenje konkretnog fenomena ili koncepta podrazumeva pre svega njegovo bliže prostorno i vremensko određenje. Kada je o muzici sveta reč, u literaturi se najčešće pominje 1987. godina, kao godina "nastanka", "rođenja" koncepta world music. Izraz je pretendovao da figurira kao zbirna oznaka za sve veći muzički diverzitet koji nije bilo moguće podvesti pod jedan muzički žanr, a koji je pak (makar u idejnom smislu) bio neophodan budući da je tu muziku trebalo na neki način označiti, klasifikovati, marketinški upakovati i kao takvu potom prezentovati publici (Connel and Gibson 2004, 349; Toner and Wild 2004, 98; Wajima 2003, 104). Zapadno muzičko tržište je sredinom osamdesetih godina počelo da se upoznaje sa "egzotičnim" zvucima, tojest muzikom koja je dolazila iz udaljenijih (geografski, ali i kulturno) delova sveta (npr. Azija, Okeanija), ali koja je nastajala ili makar bivala finalizovana u zapadnim studijima, pod okriljem projekata britanskih i američkih muzičara i producenata. Samim tim putem muzike sveta nisu predstavljane samo različite kulturne sredine, već je akcenat više bio na susretu različitih uticaja, na prožimanju tradicionalnog i modernog budući da je obrađivana u skladu sa novim tehnologijama, ali i novim idejama. Međutim, trebalo bi imati na umu da world music nema jedno značenje niti jedno tumačenje, već da to zavisi od konteksta i sociokulturne perspektive u kojima određena muzička forma *postaje* world music i od toga ko je kao takvu doživljava. Na primer, *rai muzika*, koja se na globalnom nivou smatra muzikom sveta, u Francuskoj predstavlja muziku i identitetsko obeležje arapskih emigranata (iz perspektive samih emigranata, Francuza arapskog, ali i nearapskog porekla). Dakle, za određenu populaciju rai jeste world music, odnosno muzika nekog "dalekog drugog", dok je unutar francuske muzičke scene percipirana kao muzika koju stvaraju pripadnici arapske populacije rođeni i nastanjeni u Francuskoj, ali koji se u pogledu kulturnog porekla razlikuju tj. nastoje da uspostave i održe svoju različitost, svoj arapski identitet samim izvođenjem rai muzike. Takođe, trebalo bi imati u vidu da tu nije posredi *prenošenje* muzike iz Alžira u Francusku u neizmenjenom obliku (rai u Alžiru nije isto što i rai u Francuskoj), već da se muzika u dodiru sa specifičnom lokalnom sredinom transformiše i zadobija nova značenja (Gros *et al.* 2002, 200). Slično tome, ono što se u kontekstu srpske muzičke scene percipira kao etno muzika ili tradicionalna muzika, na taj način biva viđena od strane domaće publike, dok ista ta muzika u SAD ili Velikoj Britaniji biva izložena na policama označenim etiketom *world music* u muzičkim radnjama i promovise se na world music festivalima. Konel i Gibson pomenutu razliku u perspektivi iz koje se fenomen muzike sveta posmatra objašnjavaju sledećim primerima. U SAD, u krajevima gde živi hispano populacija, salsa se ne smatra muzikom sveta, dok se u Britaniji kao takva prezentuje i prodaje. U muzičkim prodavnicama u Italiji, kantri i

vestern muzika se uglavnom mogu naći pod etiketom world music dok se u većini zemalja ova muzika percipira kao zasebni muzički žanr (Connel, Gibson 2004, 350). Pomenuti autori smatraju da se iz tog razloga world music ne bi trebalo posmatrati kao muzički žanr, već radije kao skup različitih žanrova pod jednim imenom, koji se kao takav percipira u zavisnosti od društvene, političke i demografske pozicije manjinskih grupa u određenoj zemlji, što world music etiketi dodaje političku konotaciju iz koje dalje proizlaze pitanja kao što su: kome je namenjena muzika sveta, ko je kao takvu percipira i ko je kao takvu označava (Connel, Gibson 2004, 153)? Dimitrije Golemović u muzici sveta zapravo vidi muziku koja ima tradicionalnu osnovu, bilo da je reč o inspiraciji, motivima ili upotrebi tradicionalnih instrumenata (Golemović 2006, 236). Međutim, široko je rasprostranjeno uverenje da je tradicija, pa tako i tradicionalna muzika nešto što se vezuje za kolektiv (u ovom slučaju sprske zajednice), te samim tim stoji nasuprot individualnom stvaralaštvu što nije slučaj sa world music fenomenom čime on postaje plodniji naučni problem. Ukoliko se muzika sveta posmatra kao tradicionalna muzika, ona samim tim u većoj meri postaje kolektivna, negoli individualna što dalje, prema nekim autorima, vodi do suprotstavljanja popularnoj ili modernoj muzici (Miller, Shahriari 2012, 8). Upravo stoga world music pobuđuje konceptualne polemike jer u sebi uključuje i ono što se smatra tradicionalnom muzikom, ali i ono što se označava kao popularni zvuk.

Kao što je već bilo reči, neretko se world music doživljava kao tradicionalna muzika u modernom obliku. Međutim, da li je zaista tako? Da li je tradicionalna muzika u tom pogledu, na primer, kompozicija koja je ranije stvorena, te je samo na drugačiji način obrađena, ili nešto posve novo, ali u "tradicionalnom duhu"? Sa ovim pitanjima je usko povezano i pitanje razumevanja same tradicije i tradicionalnih vrednosti. Rasprostranjeno je razumevanje tradicije kao nečega što je statično, arhaično, a ne savremeno, kao postojane kategorije koju odlikuju arhaičnost, nepromenljivost, autentičnost. Mladena Prelić u svojoj studiji nudi sledeće određenje tradicije:

Pod *kulturno-istorijskim nasleđem* i *narodnom tradicijom* podrazumevam izabrane i pozitivno vrednovane segmente objektivnog ukupnog kulturnog nasleđa i narodne kulture koji se koristi u simbolizaciji identiteta; njihov sadržaj stoga ni u ovom kao ni u drugim slučajevima nije jednom zauvek definisan. U različitim periodima i spletovima društvenih i istorijskih okolnosti taj izbor može da se preispituje, problematizuje i prevrednuje, zavisno od istorijskog i društvenog konteksta" (Prelić 2008, 281).

Tradicija je nešto što kolektivnom identitetu, bilo da je reč o lokalnom ili nacionalnom, daje legitimitet budući da se doživljava kao pojava dugog trajanja na šta ukazuje i sama ideja kulturnog nasleđa i već utvrđenih društvenih struktura koje su prepoznate kao važne od strane same zajednice. Samim tim

tradicija postaje nasleđe iz prošlosti, nešto što bi u aktuelnom trenutku trebalo održavati i prenositi dalje, u naredne generacije. Međutim, kako Hobsbaum ističe, tradicije obično predstavljaju nešto što je inicirano, što i nije u tolikoj meri staro i homogeno već predstavlja zbir različitih uticaja koji vode do toga da se uspostavlja tradicija koja je zapravo izmišljena:

"Izmišljena tradicija' se koristi u smislu jednog broja radnji ritualne ili simboličke prirode, koje se obično sprovode prema pravilima koja su otvoreno ili prikryveno prihvaćena, i koje teže da usade određene vrednosti i norme ponašanja putem ponavljanja, što automatski podrazumeva kontinuitet sa prošlošću (Hobsbaum 2011, 6).

Takvoj vrsti određenja odgovara i tradicija shvaćena u kontekstu muzike sveta. Naime, samim tim što je određen datum nastanka koncepta muzike sveta, moguće je zaključiti da je reč o pojavi novijeg doba. Međutim, samo postojanje muzike sveta odnosno činjenica da se ta vrsta muzike i ta scena razvijaju u sadašnjem trenutku i da samim tim nailaze na određeni prijem kod publike, koja ih takođe sluša u sadašnjem trenutku na osnovu nekih svojih aktuelnih iskustava, govori u prilog složenosti problema na relaciji tradicionalno – moderno.

Drugo bitno pitanje koje proizlazi iz određenja muzike sveta kao tradicionalne muzike ili muzike na tradicionalnim osnovama jeste odnos muzike i identiteta. Iz ovog odnosa se javljaju brojna pitanja na koja bi bilo korisno obratiti pažnju prilikom istraživanja ovog fenomena. Najpre bi trebalo utvrditi (ili makar pokušati) o kojim je konkretno identitetima reč, tj. da li se putem muzike sveta prezentuju kolektivni ili, pak, individualni identiteti, tradicionalni ili možda lokalni, zatim kome je ova vrsta muzike namenjena, a kome je privlačna i naposljetku, sa kojim ciljem je sami muzičari izvode i stvaraju? Da li je u pitanju prezentacija široko shvaćenog pojma tradicije putem muzike, možda njihovo lično viđenje tradicije ili stvaranje nove tradicije na osnovama stare? Ispoljavanje grupnog, tradicionalnog, etničkog identiteta putem muzike je vrlo rasprostranjena praksa. Postoji širok dijapazon različitih načina i mogućnosti prezentacije kulturnih identiteta kao što su priredbe, folklorne manifestacije, večeri posvećenih određenoj zajednici itd. Ovakve manifestacije počivaju na ideji prezentacije kulturnih različitosti i posebnosti putem muzike (ali i nacionalne kuhinje na primer). Kuk smatra da govoriti o muzici zapravo znači govoriti o tome šta muzika za nekoga predstavlja (Cook 2000), što je misao sa kojom se krenulo u ovo istraživanje. Osnovni cilj koji nastojim da postignem jeste utvrđivanje značenja pojma world music u Srbiji danas, sužavanjem fokusa na dve bitne i relevantne organizacije kada je u pitanju domaća scena: *World music asocijacija Srbije* i *Serbia World Music Festival*.

World music asocijacija Srbije

World music asocijacija Srbije (W. M. A. S.) osnovana je krajem 2000. godine kao nevladino i neprofitno udruženje sa ciljem "afirmacije nacionalne world music kulture, edukacije društva i saradnje sa organizacijama i i pojedincima istih opredeljenja u svetu"². Osnivanju ovog udruženja, prethodilo je organizovanje i održavanje prvog world music festivala u Srbiji pod nazivom *Etnomus*. Festival je pod pokroviteljstvom Fonda za otvoreno društvo Srbije održavan u razdoblju od 1997-2006. godine u Jagodini i Beogradu i u tom periodu je "predstavio preko 200 umetnika 'world music' opredeljenja iz Srbije i drugih balkanskih zemalja"³. Uvidevši potrebu za promovisanjem i uspostavljanjem domaće world music scene, članovi ove organizacije su pokrenuli niz aktivnosti kroz koje nastoje da što širem krugu publike prezentuju ovu vrstu muzike. Pored izdavanja magazina *Etnomlje* koji se bavi praćenjem dešavanja na world music sceni u Srbiji, ali i kritičkom teorijom i istorijom ovog fenomena, osnovana je i nezavisna diskografska kuća *WMAS Records* 2007. godine (sa ciljem promovisanja muzike sveta iz Srbije), kao i *SWM* internet radio koji u formi podcasting-a funkcioniše od 2011. godine. Takođe je pokrenuto formiranje informativnog servisa sa registrom srpskih world music sastava, stvaranje world music arhive, objavljivanje promotivnih izdanja i slično.

Analiza rada pomenute asocijacije ukazuje na širinu razumevanja koncepta world music u domaćem kontekstu. Najpre bi trebalo obratiti pažnju na odrednicu "nacionalna world music kultura" od koje se polazi u definisanju rada asocijacije jer u sebi istovremeno sadrži i oznaku autentičnosti ("nacionalna") i oznaku hibridnosti ("world music kultura"). Na taj način se globalna oznaka world music postavlja u užu kontekst, lokalni odnosno nacionalni, čime se sužava njen spektar značenja jer se njome ističe određena specifičnost unutar jednog sociokulturnog konteksta (u ovom slučaju nacionalnog). Međutim, istovremeno nacionalna muzička kultura jednom takvom odrednicom dobija na značenjskom opsegu budući da se odnosi i na muzičku fuziju koja nije striktno vezana za ideju samo jedne muzičke tradicije već podrazumeva i šire kulturno područje (npr. Balkan).

Do takvog zaključka je moguće doći pregledom liste world music izvođača koja se nalazi na internet stranici ove organizacije i koja za cilj ima formiranje Centralne baze podataka čime se predstavlja i stanje u okviru world music domaće scene⁴. Da bi se neki izvođač ili bend našli na listi WMAS, neophodno je da ispune formular za registraciju koji se najpre odnosi na osnovne podatke o sastavu ili umetniku (naziv izvođača ili grupe, imena članova, predstavnika, adresa), zatim na diskografske informacije poput naziva izdanja, formata, godi-

² http://www.worldmusic.org.rs/o_nama.html, 27. 9. 2013.

³ isto.

⁴ Formular je moguće preuzeti u word formatu sa internet stranice organizacije.

ne i slično. Sledeći korak u prijavljivanju tiče se bližeg objašnjenja rada grupe pri čemu se od članova grupe traži da odrede stilske karakteristike sastava, te definišu svoj muzički izraz, opišu istorijat rada grupe i dodaju bilo koju drugu informaciju koja bi doprinela bližem definisanju i pozicioniranju grupe. Pomenute kategorije ukazuju na određivanje identiteta sastava od strane samih njenih članova, odnosno njihovo viđenje svog stvaralaštva u svetlu muzike sveta, što predstavlja samo jednu perspektivu u definisanju nekog muzičara ili grupe. Jedna od perspektiva bi predstavljala i to kako publika određene muzičare doživljava i u koju žanrovsku nišu bi ih svrstala što ukazuje na slojevitost značenja kada je u pitanju nečija muzička orijentacija. Na spisku izvođača se nalazi i beogradska grupa *Coolares* koja je poslednjih godina doživela veliku popularnost svojim klupskim nastupima kako u Beogradu, tako i u drugim gradovima po Srbiji. Tako i neke od najava benda ističu njihovu muzičku fuziju na sledeći način:

"Grupa *Coolares* je mlada grupa čija muzika se može nazvati fuzijom najrazličitijih stilova. Pored obrada i novih aranžmana već postojećih kompozicija, na svom repertoaru imaju i autorske kompozicije. Ono što je svojstveno ovom bendu je da od motiva uzetih iz narodne, starogradske, izvorne tradicionalne, jazz, rock, pop, latino muzike uz mnoštvo improvizacije nastaju potpuno nova i originalna dela⁵".

"Potpuno drugačiji od drugih. *Coolares* izvode one domaće i strane mejnstrim pesme koje volite ali na njihov, potpuno autentičan način, obojeno različitim muzičkim pravcima kao što su latino, fank, pop, etno⁶".

Svaki od ovih opisa benda ističu zvučnu fuziju koja se jednim svojim delom oslanja i na ono što se naziva "izvorni, tradicionalni motivi" ili, pak, "etno" što se podudara s opštom odrednicom muzike sveta kao one koja se na neki način oslanja na ideju tradicije. Međutim, nailazi se i na oznaku koja je prilično raširena među ovakvim najavama, a to je *autentičnost*. Pomenuti pojam se uglavnom upotrebljava kako bi se njime označila posebnost, jedinstvenost u odnosu na druge koji pripadaju istoj kategoriji (u ovom slučaju bendovi). Ta posebnost može da se ogleda u zvuku, načinu izvođenja muzike, nastupu, ali u svakom od tih slučajeva znači nešto drugačije, nešto novo što do sada nije bilo poznato ili makar ne u velikoj meri rasprostranjeno. Alan Mur u svom radu o autentičnosti kada je o muzici reč, polazi od razumevanja ovog termina kao oznake koja se pre dodeljuje, nego što figurira unutrašnje svojstvo koje postoji samo po sebi (Moore 2002, 210). Samim tim ovaj autor smatra da bi trebalo postaviti pitanje ne šta je autentično, već ko o tome odlučuje i u skladu sa time nudi tipologiju

⁵ Tekst se može naći na internet stranici <http://www.dksr.rs/event/2071>, 24. 12. 2013.

⁶ Dostupno na: <http://www.nadlanu.com/pocetna/vodic/nocni-zivot/najave/Najbolja-svirka-svake-subote-Coolares-bend-u-klubu-quotAtomquot.a-158956.486.html>, 25. 12. 2013.

autentičnosti na osnovu toga da li je reč o izvođaču određene muzike, publici, ili, pak, odsutnom drugom koji je označen kao autentičan (Moore 2002, 220).

Deo publikacije u izdanju WMAS zauzima i poglavlje koje čine odabir i prikazi značajnijih sastava i umetnika world music orijentacije među kojima se mogu pronaći Bilja Krstić i sastav *Bistrik*, Bora Dugić, Boban Marković, Bojan Zulfikarpašić, Lala Kovačev, *Del Arno bend*, Emir Kusturica & *The No Smoking Orchestra*, grupa *Ortodox Celts* itd. (Đorđević 2012, 196-257). Muzičke orijentacije pomenutih autora su različite, te su u tom smislu jedni povezuju sa džezom, drugi sa rege muzikom, treći sa odrednicom etno što potvrđuje tezu da je world music zapravo fenomen koji nadilazi žanrovska ograničenja te predstavlja svojevrsnu pojmovnu kapu pod koju je moguće podvesti sve pomenute kategorije. Međutim, svim ovim autorima zajednički sadržalac jeste oslanjanje na određene folklorne motive, bilo da su oni obrađeni u džez zvuku ili onom koji nazivamo etno. Samim tim se i pojam tradicije u ovom smislu mora revidirati budući da je evidentno da se ona ovde ne odnosi samo na tradiciju jedne zajednice, odnosno srpske, već da predstavlja mnogo širu kategoriju, kako u geografskom, tako i u kulturnom smislu. Kao dobar primer može poslužiti *Del Arno bend* koji je sastav rege orijentacije, kao i grupa *Ortodox Celts* koji se bave muzikom sa irskim folklornim motivima, zatim Lajko Feliks koji je opisan kao spoj Bele Bartoka, mađarskog džezera i ciganske muzike. Takođe, tradicija u slučaju world music scene ne predstavlja nešto staro i postojano, već je radije viđena kao simbioza sa modernim:

"Ukoliko bi na jednom primeru trebalo razbiti predrasudu da se tradicionalna muzika ne može uklopiti u savremene ritmove i moduse življenja, te da ona stoga, da bi odbranila svoj naziv i karakteristiku tradicionalnog nužno mora ostati učaurena u nekom od svojih arhaičnih oblika, najbolji primer za to bio bi Bora Dugić, čija frulaška instrumentalna izvođačka praksa pokazuje i dokazuje upravo suprotno. Na najbolji način koristeći osnovna obeležja tradicionalne muzike kao što su variranje, kontinuitet i selekcija, Bora Dugić uspešno transponuje tradicionalno muzičko nasleđe u savremeno muzičko izvođaštvo, ne ukidajući tradicionalnom kvalitet, a u isto vreme ga otvarajući aktuelnim, a i budućim društvenim i muzičkim praksama približavajući ga time i mladim generacijama" (Stojanović 2012, 200).

Opis poput ovog ukazuje na potrebu za novim razumevanjem i označavanjem koncepta tradicije koja kroz spoj s onim elementima koji čine modernost u određenoj sredini, gubi na arhaičnosti i kontinuitetu, odnosno svojim osnovnim odlikama. U kontekstu domaće world music scene, tradicija se upotrebljava radije u smislu određene orijentacije ka prošlosti koja služi kao izvor iz kojeg se odabiru pojedini elementi koji se preinačavaju u "moderan zvuk", "aktuelni zvuk". Samim tim se iznova reprodukuje pojam autentičnosti čiji je tradicija jemac, s tim da se autentičnost odnosi na specifičan spoj tradicionalnih elemenata i modernih trendova u muzici.

Serbia World Music Festival

*Serbia World Music Festival*⁷ je manifestacija koja se jednom godišnje održava u Takovu, nedaleko od Gornjeg Milanovca u trajanju od dva dana. Festival je s održavanjem počeo 2009. godine kao rezultat projekta pod nazivom *Tutti Serbia* koji je pokrenut godinu dana ranije od strane manje grupe Norvežana koji su bili zainteresovani za Balkan, a naročito za Srbiju.⁸ Projekat je za cilj imao podsticanje multikulturne saradnje u Srbiji i ostatku Evrope na osnovu ideje da je "muzika univerzalni jezik koji ne poznaje granice". Pored muzičkog programa, festival ima i prateće sadržaje koji upotpunjuju ovu manifestaciju, kao na primer sportske aktivnosti, izložbe, domaću radinost, dečje predstave i tome slično. Iz toga je moguće uvideti nameru organizatora da raznovrsnom programskom ponudom privuku što veći broj posetilaca, odnosno da obuhvate različite kategorije ljudi i zadovolje njihova interesovanja, pa je tako program prilagođen svim uzrastima, od najmlađih do najstarijih.

Organizatori kao glavni cilj festivala ističu prezentaciju etno muzike "na visokom umetničkom nivou". Uprkos tome što je oznaka poput "etno" muzike stavljena na prvo mesto, dalje se naglašava da festival ne ide u pravcu zatvaranja žanrovskih okvira, odnosno svođenja muzičkog programa na jednu vrstu muzike, već da radije teži "mešavini različitih vidova muzike". Pod time se podrazumeva i zastupljenost romske muzike, zatim "balkanske muzike u sasvim novom svetlu", ali i rokenrola koji potpada pod kategoriju različitu od one označene kao "etno". Međutim, u kontekstu world music oznake, koja u sebi nosi koncept fuzije i hibridnosti, takav odabir ne predstavlja neobičnost. Etno muzika se u ovom slučaju doživljava kao jedna odrednica kojom se označava muzika povezana sa tradicijom određenog kraja ili zajednice bilo da je reč o Balkanu ("balkanska muzika") ili o Romima ("romska muzika"), a ne odnosi se na žanrovske karakteristike u uobičajenom značenju ovog termina. Takva stremljenja organizatora moguće je potvrditi i kroz analizu učesnika festivala u proteklih pet godina koliko se festival održava. Muzičari koji nastupaju u okviru festivala su raznovrsni ne samo u smislu da se svake godine menja sastav učesnika festivala, već se i njihova muzička opredeljenja razlikuju. Tako su zabeleženi nastupi rokenrol muzičara poput *Bajage*, *Riblje Čorbe*, grupe *Van Gog* s jedne strane, kao i predstavnika "etno scene" kao što su Bilja Krstić i grupa *Bistrik*, sastav *Vrelo* s druge strane. Moguće je primetiti da svi izvođači koji se navode kao "etno sastavi" zapravo jesu world music grupe odnosno muzičari koji u svom izvođenju upotrebljavaju elemente tradicije, što dalje dovodi do izjednačavanja upotrebe ova dva termina u lokalnom kontekstu (etno i world music). Tako na pri-

⁷ <http://www.serbiamicfestival.com/index.html>, 12. 12. 2013.

⁸ Više od samom projektu videti na <http://www.serbiamicfestival.com/dokumenta/projekatEngleski.pdf>.

mer, na internet stranici festivala stoji opis grupe *Vrelo* kao benda koji tradicionalnu muzičku građu kombinuje sa modernim muzičko-scenskim formama pri tom se oslanjajući na identitet i autentičnost srpske muzike⁹. Zatim, primetna je zastupljenost i muzičara džez i bluz orijentacije, kako stranih tako i domaćih, koji takođe svoj zvuk boje "tradicionalnom muzikom" (npr. *Notodden Blues Band*, *Vlada Stanković kvintet*). Učešće muzičara kao što su Haris Džinović, Zvonko Bogdan, grupa *Legende*, Jelene Tomašević doprinosi šarolikosti sastava, a samim tim dodatno upućuje na zaključak kada je reč o razumevanju, ali i promovisanju world music koncepta u Srbiji.

U tom smislu bi trebalo izdvojiti dva bitna aspekta koja se podudaraju u predstavama o muzici sveta u oba primera – WMAS i SWMF. Jedan aspekt se tiče doživljaja koncepta world music u najširem mogućem smislu (globalnom), dok se drugi aspekt odnosi na poimanje tradicije u tom kontekstu u širem smislu (lokalnom). Naime, kao i u slučaju World music asocijacije Srbije, o čemu je prethodno bilo reči, world music nije percipiran i predstavljen kao zaseban muzički žanr koji poseduje ujednačene stilske karakteristike koje je moguće pobrojati, već kao fuzija različitih žanrova od kojih pojedini izvođači upotrebljavaju tradicionalne motive u svom izvođenju, bilo da je reč o scenском nastupu, muzičkoj građi, tekstu, ali ne nužno kao što je to slučaj sa pomenutim rokenrol sastavima kojima su vrata festivala takođe otvorena. Takođe, slično kao i u narativima članova WMAS, a što je moguće videti i iz delovanja samog društva, tradicija nije viđena isključivo kao *srpska* muzička tradicija, već se pre odnosi na tradiciju u širem značenju tog pojma, odnosno pod njom se podrazumevaju i tradicije ostalih kulturnih zajednica ili makar njihovi elementi prožeti modernim zvukom. Na primeru *Serbia World Music* festivala, zemlja iz koje dolazi najveći broj učesnika od osnivanja festivala jeste Norveška, što proizlazi iz direktne saradnje i pokroviteljstva festivala od strane vlade ove države kao i projekta zahvaljujući kojem je festival i pokrenut, a o čemu je već bilo reči¹⁰. Od 2009. godine, od kada se organizuju koncerti, norveški izvođači su bili učesnici svakog festivala (*Bengalo*, *Johan Sara*, *Anders Roines Norwegian Desert Band*, *Barut & Inga Juuso*, *Resjemheia*, *Notodden Blues Band* i *Tirsdaysbandet*), a zabeležena su gostovanja muzičara iz Švedske, Hrvatske, Francuske i Kube. Međutim, isto tako bi trebalo primetiti da se tradicija i kroz strane bendove ne doživljava na ustaljen način, u njenom rasprostranjenom značenju kao nečeg arhaičnog, nepromenljivog, već se naprotiv tradicija prezentuje kroz nove oblike koji joj se pridaju kroz različite mešavine zvuka, tehnologije, kulturnih uticaja i slično. Sama reč tradicija nije zastupljena u diskursu organizatora festivala, niti ju je moguće pronaći u njihovom pro-

⁹ Dostupno na: <http://www.serbiamusicfestival.com/bendovi.html>, 24. 12. 2013.

¹⁰ Ambasada Kraljevine Norveške i opština Vefsn (Norveška) podržali su održavanje festivala 2013. godine.

motivnom materijalu što može da ukazuje na isticanje modernog elementa kroz opredeljenje za world music paradigmu ili, pak, na potrebu šireg koncepta koji bi obuhvatio što veći muzički spektar. O tome svedoče i opisi festivala od strane samih organizatora koji su ga najavljivali kao manifestaciju koja okuplja "etno izvođače iz različitih zemalja sveta"¹¹, koja predstavlja "spoj istočnjačkog etno zvuka i takozvane moderne zapadne muzike"¹², i u okviru koje je zastupljeno sve "od tradicionalnog folklora do zapadnjačke muzike".

Sam identitet festivala je takođe višeslojan, odnosno u njegovom određenju učestvuju kako organizatori, mediji, tako i publika odnosno posetioci. Ipak, u ovom slučaju identifikacioni nivoi se ne razlikuju u naročitoj meri. Pregledom medijskih izveštaja o festivalu, te najava u različitim internet ili štampanim novinskim člancima, moguće je uvideti slične najave tj. opise ove manifestacije koja se često svodi na promociju "etno zvuka u ruhu novih trendova"¹³. Kada je reč o samoj publici, doživljaj festivala dobija još jednu dimenziju koja je usko povezana i sa jednim od ciljeva samog festivala, a to je promocija takovskog kraja, odnosno podsticaj razvoju seoskog turizma i uopšte lokalne sredine kroz jedno takvo godišnje zbivanje¹⁴. Naime, na festivalu organizovanom 2012 godine bilo je preko sedam hiljada posetilaca, domaćih, ali i gostiju iz inostranstva što svedoči o priličnoj zainteresovanosti za takvu vrstu događaja, pa je tako bilo posetilaca "iz gotovo svih delova Evrope"¹⁵ kojima dolazak u Takovo i Gornji Milanovac, pa i Srbiju, predstavlja i turističko, a ne samo koncertno iskustvo.

Zaključak

Muzika sveta u smislu globalne odrednice predstavlja pre kulturni fenomen nego muzički žanr budući da ne postoji jasan stilski kriterijum na osnovu kojeg se vrši etiketiranje izvođača kao world music. Međutim, zajednički sadržalac svih onih koji sami sebe prezentuju u okrilju ove odrednice ili ih, pak, drugi tako doživljavaju, ipak postoji i on je usko povezan sa percepcijom tradicije i tradicionalnog. Kako je world music pojam star svega tri decenije, odnosno poznat

¹¹ http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=D1IJX4mfh4#t=22, 28. 8. 2013.

¹² http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=eVbs4B-46DI#t=15, 28. 8. 2013.

¹³ <http://www.blic.rs/Kultura/Vesti/201545/Etno-zvuci---u-ruhu-novih-trendova>, 28. 8. 2013.

¹⁴ U prilog tome govori i saradnja sa turističkom organizacijom Gornji Milanovac, opštinom Gornji Milanovac, kao i brojnim sponzorima i donatorima.

¹⁵ http://www.serbiamusicfestival.com/vesti_arhiva.html, 25. 12. 2013.

je tačan momenat njegovog nastanka (kao i svrha) može se smatrati relativno mlađim fenomenom koji u svom značenju nosi i ideju modernosti. Samim tim koncept tradicije u kontekstu muzike sveta mora biti sagledavan iz drugačije perspektive. Naime, većina izvođača koji bi se mogli svrstati u world music orijentaciju u svom radu koriste tradiciju na određeni način, bilo da je reč o muzičkoj građi, scenskom nastupu, kostimima, nazivu grupe, tekstovima ili nečemu drugom što već ukazuje na različite upotrebe tradicije, ali i odabira onih motiva koji će se kao takvi prezentovati. Isto tako bi trebalo imati na umu da se tradicije u world music kontekstu u većem broju slučajeva mešaju sa onim što se definiše kao moderan zvuk (semplovanje, instrumenti, obrada zvuka i sl.). Na taj način i tradicija postaje nešto "novo", odnosno nešto što se modifikuje u dodiru sa savremenim trendovima, ali i senzibilitetima kako muzičara tako i publike. Širina odrednice world music se ogleda i u tome što se podstiče ukrštanje različitih tradicijskih tekovina, u duhu globalizacijskih procesa spajanja ljudi i kultura. Međutim, uprkos fuziji koja tim mešanjem nastaje, tradicija kao ideja opstaje, makar i kroz fragmente, jer se njome potvrđuje autentičnost određenog identiteta, bilo da je reč o lokalnom ili nacionalnom čime se problematika dodatno usložnjava. Tradicija se koristi da bi se u periodu globalizacije istakla autentičnost određene kulturne sredine. Međutim, samom njenom upotrebom odn. instrumentalizacijom u tom pogledu, tradiciji se udahnuje novi život, nova značenja koja se rađaju iz različitih konteksta koji čine ne samo izvođači, nego i publika. Samim tim odrednice poput world music svakako treba tretirati najpre u lokalnom svetlu, kao relativne kategorije, pre nego apsolutne. Tome u prilog ide u terminologija zastupljena na domaćem terenu gde se upotrebljava i koncept "nacionalne muzike sveta", što najpre ukazuje na tendenciju da se istakne ona muzika nastala u Srbiji, odnosno da se na neki način podvuče određena lokalna autentičnost, dok se istovremeno insistira i na svakom vidu stvaralaštva koji u sebi sadrži određenu tradicionalnu notu, kao i saradnji sa svetskom world music scenom. Viđena na taj način, tradicija dobija novo, šire značenje koje se ne odnosi samo na uže lokalne karakteristike, već se i te lokalne odlike drugačije doživljavaju u kombinaciji sa ostalim uticajima što bi se moglo tumačiti i kao svojevrsna redefinicija sprske muzičke tradicije u saglasju sa savremenim tokovima. Na osnovu analize upotrebe koncepta muzike sveta, a samim tim i tradicije, moglo bi se zaključiti da je plodotvornije o tradiciji i modernizaciji razmišljati i njihov odnos sagledavati kao kompatibilan i dopunjujući, a ne međusobno isključiv i opozitni, čemu u prilog govori i world music fenomen.

Literatura

- Apaduraj, Arđžun. 2011. *Kultura i globalizacija*. Beograd: XX vek.
Connell, John and Chris Gibson. 2004. *Sound Tracks. Popular music, identity and place*. London: Routledge.

- Cook, Nicholas. 2000. *Music. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Dorđević, Oliver (ur). 2012. *World music u Srbiji: Prvih 30 godina (1982-2012)*. Jagodina: World music asocijacija Srbije.
- Golemović, Dimitrije 2006: *Čovek kao muzičko biće*. Beograd: XX vek.
- Gross, Joan, David McMurray and Ted Swedenburg. 2002. "Arab Noise and Ramadan Nights: Rai, Rap and Franco-Maghrebi Identities". In: *The Anthropology of Globalisation. A reader*, eds. Jonathan Xavier Inda and Renato Rosaldo, 198-230. Blackwell Publishers Ltd.
- Hobsbom, Erik. 2011. "Uvod: Kako se tradicije izmišljaju". U: *Izmišljanje tradicije*, ur. Erik Hobsbom, Terens Rejndžer, 5-26. Beograd: XX vek.
- Miller, Terry and Andrew Shahriari (eds). 2012. *World music. A Global Journey*. New York and London: Routledge.
- Moore, Allan. 2002. Authenticity as Authentication. *Popular Music* 21 (2): 209-223.
- Prelić, Mladena 2008: *(N)ji ovde, (n)ji tamo: etnički identitet Srba u Mađarskoj na kraju XX veka*. Beograd: Posebna izdanja EI SANU 64.
- Toner, Peter G. and Stephen A. Wild. 2004. Introduction - World Music: Politics, Production and Pedagogy. A Special Thematic Issue of The Asia Pacific Journal of Anthropology. *The Asia Pacific Journal of Anthropology* 5 (2): 95-112.
- Xavier Inda, Jonathan and Renato Rosaldo. 2002. "Introduction: A World in Motion". In: *The Anthropology of Globalisation. A reader*, eds. Jonathan Xavier Inda and Renato Rosaldo, 1-34. Blackwell Publishers Ltd.
- Yusuke, Wajima. 2003. Are we the "world"? Whose children are we? Globalisation, self-orientalism and world music in Japan, *Dialogue & Universalism* 13 (11/12): 103-112.

Marija Ristivojević

Institute of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy University of Belgrade

(Re)defining tradition: the example of the world music phenomenon

The paper problematizes the understanding of the concept of tradition in the context of the *world music* phenomenon. Marketed as a hybrid music genre, from the perspective of anthropological theory, the world music genre is a complex cultural phenomenon, the result of mixing global and local influences which are reflected not only in the creation of a specific sound, but through different perceptions of music itself (the audience, musicians, producers, creators of cultural policies etc.) By analyzing the Serbian world music scene as exemplified by the work of the *World Music association of Serbia*, as well as the *Serbia World Music Festival* in Takovo, I will attempt to determine the way in which the concept of world music is perceived in local narratives, whether it is experienced as a form of musical tradition and if so, what is signified and represented as tradition in this context.

Key words: tradition, globalization, redefining, world music, *World Music Association of Serbia, Serbia World Music Festival* in Takovo

*(Re)définition de la tradition à l'exemple du phénomène
de la musique du monde*

Dans cette étude je procède à une problématisation de la notion de la tradition dans le contexte du phénomène *de la musique du monde*. Lancé sur le marché comme un genre musical hybride, comme le résultat de l'interpénétration des influences globales et locales, manifestes non seulement dans la création d'un son particulier, mais aussi dans les différentes perceptions de la musique elle-même (par le public, les musiciens, les producteurs, les créateurs des politiques culturelles etc.). A l'aide de l'analyse du travail de l'*Association serbe de World Music*, ainsi que de l'organisation du *World Music festival* à Takovo, je m'efforce de déterminer de quelle manière le concept de la musique du monde est perçu dans les récits locaux, puis s'il est appréhendé comme un aspect de la tradition musicale, et enfin ce qui est désigné et représenté comme tradition.

Mots-clés: tradition, globalisation, redéfinition, musique du monde, Association serbe de *World Music, Serbia World Music festival* à Takovo

Primljeno / Received: 13.01.2014.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 20.01.2014.